

Laura Mintegi

Uniformitatea hautsiz

Honelako Kultur Balantzea urtero egitearen abantaila da (oraingo hau zazpigarrena da niretzat), urtez urte aldatuz doazen joeretan aldeak suma daitezkeela. Urtean izandako bizpahiru gertakari nagusi bilatu eta azaldu beharrean (*Jakin*-en enkargua hauxe baita) literaturgintzan «usaindu» ditudan joerak azaltzen ahaleginduko naiz, aurrekoe-tan bezalaxe modu intuitibo eta subjektiboan, eta inolako asmo zientifikorik izan gabe.

Honela bada, eta 2000. urteari dagokiola, hauexek dira aipatu nahi nituzkeen gaiak: uholde berrien anonimotasuna, idazleen manifestuak, emakumeen opakotasuna, barietatea gaietan, kritikaren saio hutsa, eta, amaitzeko, euskal literatura kanporatzeko ahalegina, irakurzaletasunaren arazoa ahaztu gabe.

Uholde berrien anonimotasuna

Urteak zerbait pozgarria ekarri izan badu, idazle gazteen, hasiberrien eta ezezagunen ugaltzea izan da, eta joera hori nabarmen ikusi zen Lekeition urrian burutu zen Galeuscaren edizioan. Deigarria izan zen aspaldidanik elkar ezagutzen (oso aspaldidanik eta oso ezagutzen) dugun idazleen artean, behin eta berriz honelako galdera entzutea: «*eta hori, nor da?*». Han izan ziren 40 idazleetatik, zortzi-hamar bat berriak ziren idazleen bilkuretan, eta berriak ziren liburugintzan ere.

Horiatariko askok atera berria (edo ateratzear) dute lehen liburua (Meabe, Etxaniz Rojo, Unzueta, Merino, Estankona, Urrutikoetxea, Gabiria, Suarez, Egaña), baina gazteak izanagatik, ez dira berriak idazgintzan. Batzuek ba-

dute urtetako lana atzean, eta hainbatek, ipuin edo poemak argitaratu dituzte han-hemenka, eta kajoiak bete-betirik dituzte, lan ineditoekin.

Agian azken garaian suma daitekeen joera da idazle berri batek ez duela atxiki behar aurretik sorturiko «kapi-la» batean. Nor bere kabuz abia daiteke literaturgintzan, batzuekin edo besteekin lerrokatu behar izan gabe. Kotoa zabaldu da. Eta fenomenoak osasuntsua izateaz gain, pozgarria ere bada.

Bestalde, eta ugaritasunaren ondorioz, gero eta gehiago begiratzen zaio idazlearen lanari, eta ez bere izenari. «Izenik gabeko» idazle gero eta gehiagoren liburuak dira aipagarri. Gero eta gazte eta ezezagun gehiagok idazten dituzte kalitatezko lanak, freskotasun handiaz idatzi ere, eta betiko «behi sakratuek» literatura ona egin beharko dute, maila mantendu nahi izanez gero.

Hala ere, eta honekin batera esan behar da, «betiko izenek» ere erronkari eutsi diotela (Izagirre, Urretabizkaia, Lertxundi, Irigoien, Txiliku, Igerabide). Pozgarria da ikus-tea orain 20, 25 eta 30 urte hasi ziren haiek zer-nolako lan interesgarriak ari diren argitaratzen.

Idazleek sinaturiko manifestuak

Idazle berrien, anonimoen eta talderik gabekoen joerarekin batera, joera zaharrak ere mantendu dira aldi berean.

Jakin bagenekien (orri hauetan esana genuen) aurreko urteetako *bonanza*-k ez zuela luze iraungo, eta halaxe konfirmatu da, urte honetan manifestuen inguruan sortu den iskanbilak agerian utzi duen bezala.

Lizarra-Garazi jaio aurretik ere, euskal kulturaren «adiskidetze» prozesua izan zen: gatazkak leuntzeko eta elkarrengana hurbiltzeko saio txikia ezagutu genuen. Baina bertan bizi dugun egoera politikoak agerian utzi ditu kulturen arteko ezberdintasunak. Bakealdian azaltzen ez den hori, gordin-gordin azaltzen da gatazkaldian. Gizartean muturreko egoerak bizi ditugu, eta idazleak (beste guztiak bezalaxe) interpelatuta izaten gara txitean-pitean.

Zaramaga taldeak *Bakea, elkarriketa eta baretzearen alde* izenaz atera zuen manifestua, eta egun beretsuetan 140 idazlek beste bat atera zuten, *Isiltasuna ez da aterpe* izenpean. Egia bada ere dozena bat idazlek batean zein bestean jarri zutela beren izena, ez dago enoratzetik bi manifestuen mezu politikoa guztiz alderantzikoa zela. Zalantzarik ez dut guzti-guztien desira sakonena Euskal Herria bakean bizi ahal izatea dela, baina begi-bistakoa da *bakea* hitzaren atzean gauza ezberdinak ulertzen direla idazleen artean.

Agiri baten sinatzaileei egindako kritikak, eta kritikei emandako erantzunak giroa garrastu dutela pentsa liteke, eta garrastasuna ez dela ona. Baina nik ez dut uste txarra denik. Mingarria bai, baina argigarria ere bai. Denok ez gara berdinak. Jakin dezagun non gauden, errespetatu dezagun elkar, eta bilguneak dauden heinean bilduko gara, eta bestela ez. Ez dugu denak zertan adiskideak izan behar.

Emakumeen opakotasuna

Harrigarria bada ere, euskal literaturgintzan aurten gauza positibo gehiago ikusi dut aurreko urteetan baino. Orain arte esandakoari, emakumeen literatura gehitu behar diogu. Euskal literaturaren historian inoiz ez da hainbeste emakume izan, ezta emakumeek idatzitako hainbeste lan argitaratu ere. Areago. Elkarren artean egindako liburua plazaratu dute urtearen hondarrean, *Gutziak* izenekoa, non 29 emakumek hartu duten parte.

Denetik hoberena da berriak atera arren (Arrieta, Meabe, Urkiza, Osoro, Rozas, Unamuno, Oñederra, Goenaga, Kaltzada, Unzueta, Eloseggi, Suarez, Egaña...), «zaharrak» ez direla desagertu (Urretabizkaia, Lasa, Irastortza, Landa, Borda). Orain ia 20 urte zebiltzan haiek, jardunean ari dira oraindik ere. Lehenengoz, belaunaldiez mintza daitezke idazle emakumeen artean. Garai bateko ale solteak, gaur egun, kolektibo izan daitezke.

Kolektibo batez mintza daitezkeen arren, ordea, ez dugu homogeneizazioaren arriskuan jausi behar. Idazle hauen artean, idazle guztien artean dauden alde berak daude. Se-

xua, beraz, sailkapenerako lotura bat gehiago izan daiteke, adina, lurraldetasuna, euskalkia edo ideologia izan daitekeen neurri berean, ez gehiago ez gutxiago. Okerra litzateke emakume guztiak saku berean sartzea, gizon guztiak saku berean sartzea bezain okerra alegia.

Edonola ere, garaia izan daiteke, azkenik, emakume idazle bat plazaratzen den bakoitzean normaltasunez hartzeko. Ez enoratu (emakumeak «gardenak» izan gara une batzuetan) eta ez nabarmendu, formolean gorde behar den ale bitxia bailitzan. Espero dezagun egun batean emakume idazleek erantzun behar ez izatea beren sexuari buruzko galderei, lan bat plazaratzen duten bakoitzean.

Gaien barietatea

Artikulu honen hasierako titulua «uniformitatea hautsiz» da, eta hori berori literaturgintzaren gaitan ere nabari daiteke. Askotarikoak dira idazleek aukeraturiko gaiak. Iraganak eta historiak presentzia handia dute oraindik ere, eta baita, nolabait, herrian bizi dugun egoera politikoak ere (askotan zeharka azaldua). Gaiak, ordea, dibertsifikatuz doaz, idazleen jatorria, adina eta erreferente kulturala ugalduz doazen neurri berean.

Sexuak, esaterako, protagonismoa irabazi du gazteagoen artean. Hiriak ere presentzia handiagoa du euskal literaturan. Idazleak kaletarrak dira, laikoak, gizon eta emakumeak, unibertsitarioak, eleanizdunak, eta munduan zehar askotxo ibilitakoak. Harrigarria litzateke ez nabarmentzea. Bestalde, euskaraz idaztea ez da traumatikoa. Ikastolakumeak dira 30-35 urtetik beherako gehienak. Agian hori da berritasun handiena aurreko belaunaldieta-koekin konparatuta.

Kritikaren saio hutsa

Ugaritasuna bai, barietatea ere bai, kopuru gero eta handiagoak, baina non dago kritika? Zeinek lagunduko dio

irakurleari lanen baliotasuna neurtzen? Kantitateak alde ona du, baina garaua eta lastoa bereizteko tresna gutxi du irakurleak. Non daude kritikoak?

Inoiz baino unibertsitate gehiago dago Euskal Herrian, hiru publiko eta hiru pribatu, eta bertan egiten den literatur kritikak ez du asmatu gune akademikotik kanporako produktu bat egiten, irakurleari baliagarria izango litzaiokeen produktu duina alegia.

Dibortzioa sumatzen da sortzaileen eta ikertzaileen artean. Egia da euskal literaturaz arduratzen den prentsa apurrean, plazaratzen diren liburuen berri eman egiten dela, baina askotan kontrazalean datorren (eta editoreak gehiago saltzeko idatzi duen) aipua izaten da. Beste askotan, ordea, hiru egunetan eta enkarguz kolaboratzaileak idatzi behar izan duen azalpen laburra eskaintzen da. Non daude ofizioz literaturaren azterketa egunez egun egin behar dutenak? Zer irakasten da unibertsitateetan, eta nola?

Garai batean prentsako kritika gupidagabeak gosaltzen genituen goizean. Orain artikulu presatuak jasotzen ditugu, gosea kendu ere egiten ez digutenak. Ez dakit zer den hobe.

Euskal literatura kanporatzeko ahalegina

Kritika gutxi eta eskasa izan arren, guztion buruan dago euskaraz egindako literaturak gero eta gehiago merezi duela, eta kanporatu beharra dagoela. Aurreko urteetako zurrumurrua oihu bihurtzen ari da: planifikazio sistematikoa behar da bertako lanak kanpoan ezagutuak izan daitezen.

Idazle eta editoreen eskaerari erantzun dio, azkenik, Jaurlaritzak, 3 milioi (HIRU!) emanek liburua itzultzeko. Hasiera batean, gainera, Baskongadetako idazleenak itzultzeko eskaini du dirua, baina kritika jaso ondoren atzera egin behar izan du: Nafarroako idazleenak ere itzul daitezke, kopurua mantenduz (beraz, hiru milioiok gehiagoren artean banatu behar!).

Beste arlo askotan bezalaxe (euskalduntzea, ikastolak, euskal prentsa...) honetan ere argi dago ez dagoela zain

egoterik erakundeek zer erabakitzen duten ikusi arte. Idazleek, editoreek eta enpresa pribatuak asmatu beharko dute bidea. Dagoeneko ibiltzeari ekin diote eta, hasteko, kanpokoen esperientziak biltzen ari dira, Islandiakoena esaterako. Ferietara joanez, katalogoak eskainiz, han-hemenka galdetuz eta kontaktuak eginez itzulpengintzari ateak zabaltzeko ahalegintzen ari dira.

Edonola ere, kanpora jotzeko formula hoberena lan onak egitea da, eta hori ez dago ez editoreen ez erakundeen esku. Idazleen lana, lan garrantzitsuena.

Irakurzaletasuna piztu

Artikulutxo honetan aipatu nahi nukeen azken puntua, aurrekoari estuki loturik dago: irakurzaletasunaren gaia, hain zuzen.

Azken urteetan erakundeen eta editoreen aldetik irakurzaletasuna pizteko formula ahalegintzen ari dira bilatzen (eta gauzatzen). Baina prentsaren iragarkiak baino areago, literatura eta idazleak eskoletara eta auzoetara eramatea baino efektiboagoa, idazlan onak eskaintzea da. Ez dago formula hoberik hori baino. Liburu onak beti aurkitzen ditu irakurleak.

Jakina, adi binomio faltsuekin. Irakurriena ez da beti liburu onena, eta gutxi irakurtzen den guztia ez da txarra. Komertzialtasuna eta merkatua tartean dauden bitartean, literaturaren kalitatea ezin da neurtu *best seller* zerrendaren arabera. Baina gorago esandakoak balio du hala ere: irakurzaletasuna pizteko biderik hoberena, irakurleari kalitatezko lanak eskaintzea da, arloa edozein dela ere. j